

H. SCHOGT, UNIVERSITY OF TORONTO

Zuiver Nederlands

Voor Nederlanders die lang in den vreemde wonen, en, zoals bij de meeste Nederlanders die in Canada wonen het geval is, meer de taal van het land dan Nederlands spreken, zijn de vragen wat zuiver Nederlands is en vooral hoe je Nederlands zuiver kunt houden erg belangrijk. Als we in Nederland op bezoek zijn, merken we dat niemand zich aan sommige regels houdt die onderwijzers en leraren er lang geleden bij ons ingehamerd hebben. We mochten de onvoltooid verleden tijd alleen maar gebruiken om een herhaalde handeling aan te geven of als achtergrond voor een andere handeling :

We wandelden vaak in het Vondelpark in die jaren;
Toen we in het Vondelpark wandelden hebben we
Marijke ontmoet.

Nu komt de onvoltooid verleden tijd vaak los voor:

Ik sprak met Hugo Claus,

als kop van een in de krant gepubliceerd
vraaggesprek.

Met *hen* en *hun* is in de laatste dertig-veertig jaar ook het nodige gebeurd. De regel was vroeger duidelijk, zij het wat ingewikkeld om snel toe te passen tijdens een spontaan gesprek: *hun* was meewerkend voorwerp, *hen* lijdend voorwerp, en ook de vorm die na voorzetsels gebruikt moest worden:

Ik heb hun gevraagd te komen;
Ik heb hen uitgenodigd;
Ik heb aan hen gevraagd te komen.

Verder kon *ze* zowel *hun* als *hen* overal vervangen in de gewone spreektaal, maar niet in gedragen proza.

Ik heb ze gevraagd te komen;
Ik heb ze uitgenodigd;
Ik heb aan ze gevraagd te komen.

Een voor *hun* onaangename bijkomstigheid was dat in wat men de volkstaal placht te noemen *hun* ook als onderwerp voorkwam:

Hun hebbe self geseegd enz.

Zo kreeg *hun* het stigma plat te zijn, en veel nette Nederlanders vinden het tegenwoordig veiliger in de schrijftaal overal *hen* te gebruiken:

Ik heb hen gezegd dat ik komen kan;
We geven hen de keuze, enz., enz.

Ook de uitspraak is veranderd. Bij het luisteren naar radio en televisie treft het dat de gesloten *e* en *o* meer gediphtongeed zijn: *ej* en *ow*, dan vroeger en enigszins plat aandoen. Alle spellingshervormingen en door gecombineerd Belgische — Nederlandse commissies uitgegeven Groene Boekjes vol merkwaardige en arbitraire regels zijn minder belangrijk daar ook zij die niet geëmigreerd zijn het opgegeven hebben volgens het meest recente Groene boekje¹ te spellen. Interessanter zijn de nieuwe woorden en afkortingen welke aantal verbijsterend is. Er worden woordenboekjes met lijsten nieuwe *Turbotaal*,² een Nederlandse pendant van

Etiemble's *Parlez- vous franglais?*³ is een ware bestseller, om een goed Nederlands woord te gebruiken.

Sommige nieuwe woorden komen met nieuwe begrippen, zoals *Flitstrein* in de *NRC-Handelsblad* weekeditie van 7 mei 1996,⁴ het Franse en dus nietszeggende acronieme *TGV* vervangt. Op een gegeven ogenblik had iedereen het over *voordeurdelers*, een begrip dat samenhang met een belastingregeling waarbij mensen die samenwoonden, maar belasting betaalden alsof ze niets met elkaar te maken hadden, aangeslagen werden op dezelfde voet als officieel in concubinaat levende en getrouwde paren. Er waren in die tijd zelfs advertenties van woningen met als speciale attractie twee voordeuren. Ik weet niet wat er met de belastingwet gebeurd is, maar ik heb de indruk dat *voordeurdelers* woordenboeken als van Dale⁵ gehaald heeft, wat wel het geval is met *latrelatie* (living apart together) waarbij de voordeur niet gedeeld wordt. Een recente ontdekking bij een bezoek aan Nederland (februari 1996) is *leegverkoop*, waarvan ik niet weet of het *totale uitverkoop* of *opheffingsuitverkoop* vervangt. Misschien is het wel een mooie oplossing voor een winkelier die het van het resultaat van de uitverkoop laat afhangen of hij zijn zaak sluit of niet.

Van de net genoemde neologismen heeft alleen *latrelatie* een Engels element, al is het een Nederlandse creatie geworden die in Engelstalige landen vaak niet begrepen wordt. Toch is Engels de taal die in de ogen van puristen het Nederlands ernstig bedreigt. Ik denk dat de gevaren van de Amerikaans-Engelse invasie overdreven worden door de verdedigers van de zuiverheid van onze taal. Door de eeuwen heen is het Nederlands blootgesteld aan invloeden van buitenaf, voornamelijk die van de buurlanden Frankrijk, Duitsland en Engeland, terwijl ook andere talen dan Frans, Duits en Engels hun sporen hebben achtergelaten. Uit het oogpunt van de sociolinguïstiek bekeken, zijn de aanwinsten niet allemaal van gelijke waarde. Bovendien treden er

in de loop der jaren veranderingen op in de status die de Nederlandse spraakmakende gemeente aan de verschillende leenwoorden toekent. Afgezien van het al dan niet aanwezige prestige zijn er wat ik integratieproblemen zou willen noemen. Daaronder versta ik de aanpassing van het vreemde element aan de morfologie van het Nederlands. Ook de uitspraak moet dikwijls enigszins aangepast worden, maar men wil aan de andere kant toch ook graag tonen, als het om een ontlening aan het Engels, Frans of Duits gaat, dat men weet hoe de uitspraak in het land van herkomst is. In tegenstelling tot de Duitsers die de spelling van Fremdwörter rücksichtslos aanpassen — *cliché* wordt *Klischee*, *milieu* *miliö* en *jungle* *Dschungel* — houden de Nederlanders de oorspronkelijke schrijfwijze, behalve wanneer de taal van herkomst een ander alfabet of een niet alfabetisch systeem voor de schrijftaal gebruikt.

Latijn en Grieks nemen een speciale plaats in, maar de meeste ontleningen aan die talen hebben een internationaal karakter en zijn niet typisch Nederlands. In vele gevallen heeft de ontlening via een andere taal plaats gevonden, waarbij Frans het vaakst als brugtaal heeft gefungeerd. Voor Grieks moest een transliteratie systeem gebruikt worden, en dat systeem is vast komen te liggen. Voor andere talen zoals Russisch en Hebreeuws ligt de transliteratie minder vast en worden verschillende systemen gebruikt, soms zelfs in één en dezelfde tekst. Hebreeuwse woorden zijn vaak via Duits of Jiddisch in het Nederlands gekomen, behoren niet tot de algemeen beschaafde spreek- en schrijftaal en komen meestal voor in directe aanhalingen in volkstaal of bargoens.⁶ Aanpassing en integratie van elementen uit talen zoals Russisch en Hebreeuws zijn in zekere zin gemakkelijker dan uit wat vroeger "de drie moderne talen" heette, daar niemand probeert

te laten zien — of eigenlijk horen — dat hij of zij vlot Russisch of Hebreeuws spreekt en best weet hoe de eigenlijke uitspraak is. Maar ook Duits, Frans en Engels kunnen niet over één kam geschoren worden.

*Duitse leenwoorden.*⁷

Of we het prettig vinden of niet, Duits is ongetwijfeld van de drie talen het nauwst aan Nederlands verwant. Dit verklaart waarschijnlijk het feit dat er weinig Duitse woorden in het Nederlands hun oorspronkelijke vorm en uitspraak behouden hebben: ze zijn haast allemaal vernederlandst en zijn zo moeilijk te herkennen dat wat voor de één een echt Nederlands woord is, voor de ander het stempel van een verwerpelijk en te vermijden germanisme draagt. Op de middelbare school werden we gewaarschuwd tegen *opvallen*, *opvallend*, *eerstens* en *groter als*, maar later werd *als* na een vergrotende trap gerehabiliteerd als de vorm die in de 17e en 18e eeuw algemeen geaccepteerd werd. Echte puristen, zoals mijn vader, verwierpen zelfs *bontjas* dat *bonten jas* (stoffelijk bijvoegelijk naamwoord op *-en*) moest zijn, terwijl ook *nieuwbouw* hem een gruwel was.

Directe ontleningen die de oorspronkelijke Duitse uitspraak houden zijn er niet veel: *überhaupt* heeft zelfs de umlaut behouden, en staat in van Dale, maar de *so-wie-so* dat door intellectuelen gebruikt wordt en netjes met een *z* wordt uitgesproken, heeft het (nog?) niet zo ver als *überhaupt* gebracht. *Schmink*, *kitsch* en *schlager* hebben geen hoofdletter, behalve aan het begin van een zin, maar zijn verder helemaal Duits gebleven. De lancier *uhlaan* met of zonder *h* en met twee *aa's* is enigszins aangepast maar dat de *u* als *oe* uitgesproken moet worden — of misschien mag het een Nederlandse *u* worden? wordt niet aangegeven. Veel problemen zal die onzekerheid niet opleveren, want uhlanen rijden alleen nog in historische romans en zijn verder verdwenen.

De tweede wereldoorlog en de bezetting hebben in de taal weinig sporen nagelaten. *Blitzkrieg* is een internationale term; *Ausweis* en *Sperre* (Nederlands *sper*) komen in literatuur over die periode voor, en toen de Nederlandse regering het plan opperde verplichte identiteitskaarten in te voeren, dook *ausweis* weer op in de protesten tegen dat plan. In het *Bargoens woordenboek* van Enno Endt en Lieneke Frerichs komt *fikken* als nieuw leenwoord voor afkomstig van *ficken* (gemeenschap met een vrouw hebben). Er staat niet bij dat *fieken* al veel vroeger dan in de jaren '40- '45 voorkwam met dezelfde betekenis, maar ook gebruikt als *hakken*, *afhakken*. Het Duitse *ficken* is wat klank betreft tussen de *ī* en de *ī* van het Nederlands in, wat de twee verschillende vormen verklaart.

Samenvattend kan gezegd worden dat Duits wel veel invloed heeft gehad en nog heeft — *schatten* is op vele plaatsen verdrongen door *inschatten* in de laatste jaren, om maar een voorbeeld te noemen — maar veel sociaal prestige geniet de taal niet; en vooral bij de generatie die de tweede wereldoorlog bewust beleefd heeft zijn er zeer negatieve associaties.

Franse leenwoorden

In mijn grootmoeder's tijd was Frans nog de lingua franca van diplomaten, geleerden en de betere kringen. Nu is Frans in de wereld teruggedrongen door Engels als internationale taal, en bovendien is het spraakgebruik van de betere kringen minder toonaangevend dan vroeger. Veel van de uitdrukkingen en losse woorden die aan het Den Haag van Louis Couperus een Frans tintje gaven, zijn uit de taal verdwenen. En toch is het aandeel van het Frans niet te onderschatten. De integratie

is soms volledig, soms gedeeltelijk en spelling en uitspraak vertonen in bepaalde gevallen niet-Nederlandse trekken. Veel zelfstandige naamwoorden volgen bij de aanpassing aan de Nederlandse vormleer een vast patroon:

-ité wordt -iteit: nationalité ⇒ nationaliteit

-ance wordt -antie: distance ⇒ distantie

-ation wordt -atie: nation ⇒ natie

-otion wordt -otie: dévotion ⇒ devotie

Werkwoorden krijgen de uitgang *-eren*, ook als ze in het Frans niet tot de *-er* (*donner*) conjugatie behoren: *féliciter* ⇒ feliciteren, maar ook *offrir* ⇒ offereren. Adjectiva herstellen de stomme medeklinker van vormen zoals *confus*, *idiot* en aanstellerig aandoende *stupéfait* dat niet in van Dale opgenomen is, heeft een stomme *t*, en zelfs als een Nederlandse vrouw, of liever gezegd "dame", verklaart dat ze *stupéfait* is gebruikt ze de mannelijke vorm van het Frans.

De uitspraak van *ch* (*š*), *j* (*ž*) en *g* varieert nogal: *jus* wordt wel eens *šu* of *sju* en waarom *jury* *ž* heeft en *jurist* *j*, is moeilijk te begrijpen, tenzij men het laatste woord met Latijn in verband brengt. De Franse *g* zoals in *garage* wordt in het Noordnederlands vervangen door *x*, maar de Franse *g* houdt nog stand in Nederlands "van hoog niveau". *Elegant* heeft alleen nog maar *x*, en *elegantie* ook. De accents aigus zijn weggelaten. Bij het in onveranderde vorm overgenomen maar niet door het woordenboek als Nederlands geaccepteerde *élégance* blijven de "accents" en de Franse *g* gehandhaafd. Bij *elegant* wordt de tweede *e* gereduceerd tot *ə*.

De *g* is niet de enige klank (het enige phoneem) dat het Frans aan het Nederlands gegeven heeft. Ook de lange open *ɛ*: en *ɔ*: komen uit Frankrijk. De opposities /bɛ:t/ (bed) ~ /bɛ:t/ (bête) en /kɔ:r/ (Cor eigenaam) ~ /kɔ:r/ (corps —

studentenvereniging) kunnen als voorbeeld dienen. De *ɔ*: is zo "Frans" dat de Nederlanders hem zelfs gebruiken als de Fransen een gesloten /o/ hebben: /zɔ:nə/ tegenover Frans /zon/, /rɔ:zə/ — Frans /roz/. Zelfs de Rhône en de Saône krijgen een *ɔ*: van ons. De /o/ uitspraak is algemeen als een met *au* geschreven woord uit Frankrijk komt: *aubergine*. Zodra er een Griekse of Latijnse oorsprong in het spel is, wordt de situatie ingewikkelder: *auto*, *automaat* of *oto*, *otomaat*; *oditie* geniet de voorkeur boven *auditie*, maar *aula* wordt nooit *ola*. Voor veel woorden ligt de uitspraak niet vast, en zelfs de prestige factor geeft geen steun: /o/ is keurig, want Frans, maar /au/ is keurig, want het teken van een klassieke opvoeding. Hoe dan ook, Frans geniet een zeker aanzien. Een *broodboetiek* (of *boutiek*, of *boutique*) is chiquer dan een bakkerswinkel. Frans is *elitair*, ook al bestaat dat woord niet in het Frans, dat *élitiste* gebruikt. Iemand met veel spraakwater moet het in sociaal opzicht afleggen tegen iemand met een *flux-de-bouche*, al weten de Fransen niet wat die uitdrukking betekent. (Ze kennen wel *flux-de-paroles*). Goede smaak moet echter niet te nadrukkelijk getoond worden, en soms is het beter de uitspraak aan het Nederlandse gebruik aan te passen: *pie(d)-à-terre* in plaats van *pied-à-terre* en een *lits-jumeaux*, ook als men weet dat het er twee zijn. Zonder die aanpassing wordt men al gauw als *snob* (*p*) beschouwd.

Engelse leenwoorden

Zoals *snob/snop* zojuist al getoond heeft, is het feit dat Engels stemhebbende slotmedeklinkers heeft voor Nederlanders die a nationle stemhebbende in die positie stemloos maken een probleem. Een *live* reportage wordt *life*, soms ook geschreven met een *f*. De great vowel shift is ook een

bron van verwarring en moeilijkheden, zodat *plannen* soms met een α wordt uitgesproken, soms niet. Doordat radio, film en televisie de Nederlanders in de gelegenheid stellen veel Engels (Brits en Amerikaans) te horen wordt de aanpassing van Engelse leenwoorden aan Nederlandse fonologie en morfologie vertraagd. Het staat goed de oorspronkelijke uitspraak te handhaven. Als Renate Rubinstein *Tshirt* als "tiesjirt" spelt⁸ geeft ze daarmee enigszins neerbijgend aan dat de uitspraak van de persoon die het woord gebruikt erg Nederlands is. Natuurlijk blijven de *th* (stemhebbend en stemloos), de oppositie van *Allen* en *Ellen*, en de bilabiale *w* in plaats van de labiodentale nederlandse *w* struikelblokken, terwijl ook de Amerikaanse *r* soms moeilijkheden oplevert, maar men spreekt Engelse woorden hoogstwaarschijnlijk nu beter uit dan toen Reinard Zandvoort die Engels doceerde aan de universiteit van Groningen, in 1964 *English in the Netherlands (a study in linguistic infiltration)*⁹ publiceerde. In die tijd was volgens Zandvoort Frans nog een belangrijker bron van vreemde elementen in literair Nederlands dan Engels. Franse woorden zoals *natie*, *station* (met verschuiving van betekenis, in het Frans betekent *station* "halte"), de talrijke werkwoorden op *-eren* (*feliciteren*, *opereren*, *bombarderen*) zijn zo ingeburgerd dat men vergeet dat ze Frans zijn, en dat er ook nu nog meer Franse invloed is dan men op het eerste gezicht zou denken. De nieuwe aanwinsten komen echter bijna uitsluitend uit het Engels, en waarschijnlijk heeft Engels nu al de meerderheid.

Etiemble klaagde in *Parlez-vous français?* dat al dat Engels zich niet aanpaste aan Franse taalregels en dat die regels daardoor minder au sérieux genomen werden door jonge Fransen. Zijn sombere woorden zijn niet vrij van overdrijving, en de situatie ligt bovendien anders in Nederland, maar geheel ongegrond zijn de bezwaren tegen moeilijk te integreren Engels toch niet, zoals

enkele voorbeelden duidelijk zullen maken. Zowel uitspraak als spelling leveren moeilijkheden op, waarbij de morfologie van min of meer geïntegreerde woorden (meervoud van substantieven, verbogen vormen van adjectieven, vervoeging van werkwoorden) het grootste struikelblok blijkt te zijn. Bij *plannen* ziet het er naar uit dat de strijd van α tegen ε door α gewonnen is, mede dankzij *plan*, zoals al eerder bij *overlappen*. Voor het verleden deelwoord van *plannen* geeft Zandvoort nog *geplanned* en *gepland*, maar nu wordt het hybride *geplanned* niet veel meer aangetroffen. Wat doet men echter met *racen*? In de derde persoon enkelvoud krijgen we *hij/zij racet*, voor het verleden deelwoord *geraced*. In de verbogen vorm als bijvoegelijk naamwoord zijn spelling en uitspraak heel ver uit elkaar: *De weggeracede bode kwam terug*. Tenzij we *resen*, *reeste*, *gereest* gaan schrijven, blijft het conflict bestaan. Ook de toekomst van *babysitten/zitten* is onzeker. *Ik moet* of *ik ga babysitten/zitten* laat de keus open tussen Engels (*s*) en Nederlands (*z*), met de complicatie dat *s* in onbeschaafde en regionale vormen van het Nederlands *z* altijd vervangt. Gaat men nu verder, dan zijn er allerlei mogelijkheden, maar geen bevredigende oplossingen: *zitten*, *zat*, *gezeten*, naast *sitten*, *sat*, *geseten*, en misschien ook *sitten*, *sitte*, *gesit*. Ook de plaats van de *baby* in de vervoeging (op de lagere school heb ik de term "persoonsvorm" geleerd) wisselt, voor of achter het werkwoord, zonder dat er van een veilig plekje voor de *baby* gesproken kan worden:

ik zit (sit) baby; ik zat (sat) baby, sitte baby;
ik babyzit, babysit; ik babyzat, babysat, babysitte;

en in de voltooid tijd:

ik heb gebabysit, babygesit en babygezeten.

De meeste combinaties worden vermeden,

enkele worden ronduit als onaanvaardbaar verworpen (*ik sitte baby, ik heb babygesit*), en alleen de infinitivus wordt algemeen gebruikt.

Ook *stoned*, hoewel helaas veel voorkomend, heeft nog geen vaste vorm gekregen. In *Signalement van nieuwe woorden*¹⁰ komen in de citaten, naast de Engelse spelling die blijkbaar de voorkeur verdient ook *stoond* en *stoont* voor, maar in de verbogen vorm alleen *stonede* en *stoonde*. De Engelse *d* is beslissend geweest bij de indeling in de categorie *rond - ronde* (*stoond - stoonde*) en niet in die van *rot - rotte* (*stoont - stoonte*).

Ondanks de integratie- en adaptatieproblemen is Engels in de opmars. Anders dan het elitaire Frans, is het Engels een taal voor alle rangen en standen. Het heeft het prestige van een wereldtaal en iedereen die een woordje Engels in zijn (of haar) Nederlands kan voegen, toont daarmee er bij te horen en vlot en modern te zijn. Als we in een *smoking* naar een *dancing* gaan, horen we er bij, en dat die termen in het Engels niet gebruikt worden, doet daarbij niet ter zake.

Leenwoorden uit andere talen

De ontleningen aan de klassieke talen leveren weinig problemen op. Ze behoren grotendeels tot de internationale woordenschat, en de enige controverse betreft de spelling met *k* of *c*, met *ks* of *x* en met *kw* of *qu*. Er zijn in de loop der jaren verschillende gecombineerd Vlaams-Nederlandse commissies aan het werk geweest die lijsten met voorkeursspellingen gepubliceerd hebben, maar dit is een cosmetische kwestie zonder invloed op de uitspraak. Of *museum* een Nederlands meervoud *museums*, of een Latijns *musea* krijgt hangt weer af van de vorm van middelbaar of voorbereidend hoger onderwijs die men genoten heeft. Italiaans heeft internationale muziektermen gebracht, *pizza's* en de *maffia* en de *maffiosos*. Het eveneens in van Dale opgenomen *autostrada*

wordt niet meer veel gebruikt.

Russisch heeft niet veel bijgedragen; de enkele woorden die het Nederlands heeft geadopteerd hebben geen vaste vorm, daar er, zoals al eerder vermeld, verschillende transliteratie systemen bestaan. In een enkel geval is het woord direct uit de spreektaal overgenomen, zonder dat de spelling in de oorspronkelijke taal een rol speelt: *pierevaaien* heeft zijn oorsprong in *pirovát'* ("feestvieren"). Van Dale geeft als betekenis *aan de zwier zijn, een losbandig leven leiden*. Er heeft dus een soort semantische devaluatie plaats gevonden. *Pógrom* heeft net als *pierevaaien* de klemtoon naar voren gehaald (Russisch *pogróm*) en de als *a* uitgesproken *o* van de onbeklemtoonde eerste lettergreep van het Russische woord, waarschijnlijk onder invloed van het schriftbeeld, als *o* weergegeven. Veel te devalueren viel er niet, evenmin als bij *knoet*. *Tsaar* en *doema* zijn weliswaar opgenomen in het Nederlands, maar hebben vrijwel altijd betrekking op een Russische realiteit.

Ook voor de via het Jiddisch en direct uit het Hebreeuws gekomen termen, geldt dat de schrijfwijze een benadering is. Amsterdamse volkstaal en bargoens zijn het rijkst aan Joodse termen.¹¹ Het is moeilijk na te gaan in hoeverre Algemeen Beschaafd Nederlands ze heeft overgenomen. Een Amsterdammer zal er zeker beter van op de hoogte zijn dan iemand uit de provincie. *Bajes* ("gevangenis") komt van *bajes* ("huis"). De *Bijlmer bajes*, de nieuwe gevangenis bij de spoorlijn naar Utrecht is het bewijs dat het woord *bajes* nog leeft onder de Amsterdammers. *Mokum* of *Groot Mokum* om Amsterdam aan te duiden (van *makom* = "stad") werd in mijn jeugd meer gebruikt dan nu, *majem* ("gracht") van *majim* ("water") is ook niet meer gangbaar,

maar *jajem* (“jenever”) van *jajim* (“wijn”) wordt nog bezongen in:

Jajem, jajem, jajem moet er zijn!

Goochem (“slim”) van *gochom* (“wijs”) is ook buiten Amsterdam bekend, en na de oorlog zijn door weemoedige memoires van overlevenden van de Jodenvervolgingen, sommige woorden, althans tijdelijk, beter bekend geworden. De merkwaardige uitspraak “*Daar ga je!*”, als iemand toegedronken wordt, is een verbastering van *lechajim!* (“proost!”, “lang zullen we leven!”).

Ook ons koloniaal verleden heeft zijn sporen nagelaten.¹² Ik denk nu niet aan *nasi-* en *bami goreng* — ook Turken en Marokkanen dragen nu bij aan de woordenschat door het invoeren van nieuwe uitheemse ingrediënten en gerechten — maar aan woorden als *kampong*, *dessa*, *sawa*, gebruikt om Indonesische realiteit weer te geven, wat ook geldt voor *gamelan*, *klamboe* (“muskietennet”), *sarong*, *prauw*, *toko* (“winkel”). Ik denk niet dat veel jonge Nederlanders nog weten dat *matteklap* van *mata* (“oog”) en *gelap* (“duister”) *gek* betekent, of dat iemand die het behaaglijk en naar zijn zin heeft zich *senang* voelt. En weet iemand nog wat *tandakken* wil zeggen? Er zijn daar zelfs twee betekenissen aan verbonden: in het gebied van Amsterdam en Noord-Holland was *tandakken naar* zoiets als “popelen naar”, terwijl het verder naar het zuiden “zenuwachtig heen en weer lopen” of “zitten te wiebelen” betekende. Het staat nog steeds in van Dale. Het komt van *tandak*, ceremoniele dans waarbij hoofd, armen en benen in verschillende posities worden gebracht, terwijl de danseres langzaam loopt of zelfs op dezelfde plaats blijft.

Echt burgerrecht hebben *branie* (van Maleis *berani* = “dapper”), *negorij* (Maleis *negeri* = “stad”, Sanskriet *negara*) gekregen. In tegenstelling tot *dessa* is *negorij* niet tot de Indonesische werkelijkheid beperkt. Ook *rimboe*,

soesa pienter (Maleis *pintar*), *piekeren* (Maleis *pikir* = “denken”) en met een wat devaluerende afleiding *patjakker* (Maleis *patjak* = “bedreven, slim”) dat smeerlap, fielt betekent, zijn niet aan geografische beperkingen onderworpen. De uitdrukking *niets te makken hebben* “niets in te brengen hebben, geen geld hebben” gaat terug tot *makkan* = “eten,” maar is hoewel nog in van Dale bijna verdwenen.

Zo komen en gaan de vreemde elementen in ons zuivere Nederlands. Mocht het nu gebeuren dat een Canadese Nederlander of Nederlandse weer eens op bezoek terug in Nederland op een anglicisme betrapt wordt, dan is het een troost te bedenken dat dat anglicisme een jaar later misschien een algemeen aanvaard neologisme zal zijn.

NOTES

¹ “Het Groene Boekje”, officieel getiteld *Woordenlijst Nederlandse taal*, 1995, Sdu Uitgevers, Den Haag, Standaard Uitgeverij, Antwerpen.

De tekst op het omslag luidt:

Het nieuwe “Groene boekje”, met ruim 110.000 woorden. De officiële Woordenlijst, samengesteld in opdracht van de Nederlandse Taalunie. Met de spellingswijzigingen, voorgeschreven door de Nederlandse en Vlaamse regeringen.

Voor een vernietigende critiek, zie Rudy Kousbroek “Het raadsel van Nederland”, *NRC-Handelsblad*, Weekeditie, dinsdag 22 oktober 1996, p. 24.

² Jan Kuitenbrouwer, *Turbotaal* (van socio-babble tot yuppie-speak), 1987, Aramith, Amsterdam.

³ R. Etiemble, *Parlez-vous français?*, Edition revue et augmentée d’un chapitre, 1973, Gallimard, Paris (1e uitgave 1964).

⁴ Het is de vraag of *flitstrein* het haalt. In een recent artikel *NRC-Handelsblad*, Weekeditie, dinsdag 29 oktober 1996, wordt *TGV* gebruikt (voor een

eventuele verbinding tussen Parijs en Straatsburg), terwijl een week later, 5 november, het acroniem *HSL* (hoge snelheidslijn) met betrekking tot het tracé in west Nederland verschijnt.

⁵ *Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse taal*, 1985, 11e uitgave (1e uitgave 1864), Van Dale Lexicographie b.v., Utrecht - Antwerpen.

⁶ Enno Euidt in samenwerking met Lieneke Frerichs, *Bargoens woordenboek* (kleine woordenschat van de volkstaal), 1974, 2e verbeterde en aanzienlijk vermeerderde druk (1e druk 1972), Erven Thomas Rap, Amsterdam.

⁷ Zie S. Theissen, *De Germanismen in de moderne Nederlandse woordenschat*, 1975, serie: Bouwstoffen en studien voor de geschiedenis en de lexicographie van het Nederlands. XIII. Uitgegeven door het Belgisch universitair centrum voor Neerlandistiek met de steun van het Belgisch ministerie van onderwijs.

⁸ Renate Rubinstein, *Nee heb je*, 1986 (1e druk 1985), Meulenhoff, Amsterdam, p. 14.

⁹ Reinard Zandvoort, *English in the Netherlands, a study in linguistic infiltration*, 1964, Groningen studies in English, VIII; J.B. Wolters, Groningen.

¹⁰ *Signalement van nieuwe woorden* (W.P. Wordenboek van 2000 neologismen onder redactie van dr Riemer Reinsma) 1975, Elsevier, Amsterdam-Brussel.

¹¹ Zie H. Beem, *Sje-eriet, Resten van een taal. Wordenboekje van het Nederlandse Jiddisch*, 1967, Van Gorcum, Assen; *Uit Mokum en de mediene, Joodse woorden in Nederlandse omgeving*, 1974, Van Gorcum, Assen.

¹² Zeer veel dank aan Carl Ebeling, zonder wiens hulp ik het overzicht van Indonesische woorden niet zou hebben kunnen schrijven.